

L'ESPRIT NOUVEAU ET LES POÈTES (II)

Teoretician contradictoriu, Apollinaire este susținătorul frenetic al inovației care însă nu uită de necesitatea ordinii, a echilibrului, deziderate clasice transtemporale ce se afiliază doctrinei adevărului, expuse pentru completa definire a conceptului *spiritului nou*. Se impune aici a preciza faptul că, spre deosebire de adevărul „tare” al gândirii clasice, noul adevăr este polimorf, niciodată singurul valid, iar acest relativism implicit prezent în expunerea lui Apollinaire se datorează mai ales cunoașterii filosofiei lui Nietzsche. Luc Ferry atrage atenția că, grație filosofiei nietzscheene, se modifică atât viziunea privind instanța subiectului, cât și teoriile asupra adevărului, cunoașterea acestuia este heteroclită, „nu există adevăruri, ci doar interpretări”, ca atare subiectul nu mai găsește nici măcar o certitudine, se definește ca „subiectul sfărâmat”, sfărtecat între rațiune și irațional, „Singura viață posibilă: în artă. Astfel ne abatem de la viață”, susținea filosoful în *Die Geburt der Tragödie aus dem Geist der Musik*. Comentariul pe care Ferry îl face în continuarea acestei afirmații semnalează acțiunea deconstruirii adevărului platonice, acțiune ce nu erodează orice modalitate de existență a adevărului, ci doar interoghează o instanță care, insuficientă, deschide posibilitățile cunoașterii profunzimilor, dincolo de raționalismul esențelor, al ideilor pure sau al teoriilor științifice, pozitivistice, „adevăr pe care numai arta, poate, ar fi capabilă să-l satisfacă, pentru că, la acest nivel, simțurile singure încetează de a ne minți «în măsura în care ne arată devenirea, dispariția, schimbarea...»” (1997, p.193).

Apollinaire subscrie (de ex. în *Frumoasa roșcată*) la această teorie nietzscheeană a adevărului – ca nefalsificare, polimorfism, devenire – și a *profunzimii* care deplasează accentul de pe superficial, pe experiența interioară a subiectului dramatic, definit la intersecția dintre senzorial și spiritual, dintre progresul tehnic și sentimentalitatea infuzată de energetismul cuprinderii sale euforice, la răscrucea dintre tradiție și nou, ordine și aventură.

Asumându-și teoria nietzscheeană a artei, poetul francez nu se înscrie doar în istorismul vitalist prefigurată ca o consecință directă a dinamitării instanței eului, ci se va așeza de partea unei „fiziologii a artei” (sintagma aparținându-i lui Ferry), înțeleasă ca „amplificare a sentimentului vieții, un stimulent al vieții” (Nietzsche), ferment derivat din *voinea de putere*. În această direcție este ilustrativă afirmația din „*L'Esprit nouveau et les poètes*” potrivit căreia Apollinaire

se situează în teoria nietzscheeană a adevărului ca ne-identitate, non-transparentă, diferență și „multiplicitate a forțelor vitale” (Ferry), vitalitate ce se traduce în concepția poetului prin proteismul combinatoriu al artei: „Există mii și mii de combinații naturale care nu s-au realizat niciodată. Oamenii le imaginează și le duc la bun sfârșit, *compunând astfel împreună cu natura această artă supremă care este viața*. Aceste noi combinații, aceste *noi opere ale vieții le numim progres*. În acest sens, progresul există” (p.178-179, subl. ns.). Definitiv pentru Apollinaire este acest mod de a înțelege raportul viață – artă, *arta ca viață și viața ca artă*. Aici relația dialectică este pusă în discuție sub semnul evident al doctrinei vizionare, *arta vieții* se naște din explorare, se bazează pe curaj, imaginație, libertate, aventură, acestea toate susțin și reprezintă progresul cu sensurile sale de *cuțire, emancipare și perfecționare* (așa cum sunt ele rezumate de Gianni Vattimo, 2002, p. 203). Așadar, Apollinaire a reiterat înțelesul și semnificațiile moderniste ale progresului, făcând apologia specific baudelairiană a acestuia (ca evoluție spirituală, ca învățare și asumare calitativă a datelor noului, ca sedimentare a valorilor lui), amendând gratuitatea schimbării, a vanei deveniri (exterioare) și a revenirii (eului) la aceeași stare: „Dar dacă prin el se înțelege o veșnică devenire, un soi de mesianism, la fel de înspăimântător ca legenda lui Tantal, a lui Sisif sau a Danaidelor, atunci Solomon are dreptate în dauna profeților lui Israel” (*Spiritul nou...* p.179).

Alt aspect al teoriei progresului trebuie privit din perspectiva celeilalte sintagme: *viața artei* sau *arta ca viață*; aceasta traduce dinamismul formelor, al conținuturilor estetice care depind în primul rând de valorile existenței, de cum sunt ele integrate codurilor artistice, dar și de funcția vieții individuale și colective de a fi motorul creației, de puterea imaginativă și creatoare a artiștilor și de receptivitatea și gustul publicului. În consecință, datoria principală a poeziei se rezumă la a asigura coeziune aspectelor diverse ale vieții, de a mobiliza imaginația, spiritul de explorare, un nou eroism, al modului de a privi lumea și al modului de a o pune în operă; acesta este, în rezumat, freneticul spirit nou: „surpriza se poate naște din exprimarea unui adevăr presupus tocmai pentru că nimeni nu cutezase încă să-l exprime” (p.179). Legătura dintre filosofia lui Nietzsche și concepția estetică a lui Apollinaire este evidentă și în modul în care cei doi definesc poetul, artistul și rolul acestuia

în cultură și societate. Într-un rezumat al lui Gilles Deleuze, cuvintele nietzscheene ar suna astfel: „Adevărul înseamnă înfăptuire a puterii, ridicare la cea mai înaltă putere. La Nietzsche, noi, artiștii = noi, căutătorii de cunoaștere sau de adevăr = noi, inventatorii de noi posibilități de viață” (*apud* Ferry, p.228). Apropierea lui Apollinaire de acest deziderat se explică atât prin înscrierea în direcția vizionarismului rimbaldian, cât și în mișcarea de avangardă specifică începutului secolului XX. Se datorează, de asemenea, prieteniei acestuia cu pictorii cubiști, cu matematicienii care demonstau existența celei de a patra dimensiuni, spre exemplu: E. Jouffret și Gaston de Pawlowski. Probabil că în acest sens trebuie înțelese afirmațiile din prelegerea din 1917, în care accentele sunt evident critice, vehemența și ironia având aici valoarea de a impulsiona, nicidecum de a amenda sau de a anula activitatea scriitorilor: „Aceste

minunății ne impun datoria de a nu lăsa imaginația și subtilitatea poetică în urma celei a artizanilor care perfecționează o mașină. De pe acum, limbajul științific este în dezacord profund cu cel al poezilor. Este o stare de lucruri insuportabilă. Matematicienii își pot permite să afirme că visele și preocupările lor depășesc adesea cu o sută de coți imaginația lăncedă a poezilor. Le rămâne poezilor să decidă dacă vor sau nu să intre, cu hotărâre în spiritul nou, în afara căruia nu mai rămân deschise decât trei uși: a pastei, a satirei și a lamentației, oricât de sublimă ar fi aceasta din urmă” (p.181). Poezii trebuie așadar să aleagă: vor să facă o literatură de mâna a doua, pastişând și rescriind parodic, trăind din amintirile culturale impuse de maeștri, sau vor să reintre în avangarda intelectuală a Europei, sincronizându-se mișcării de idei, schimbării paradigmei științifice, progresului tehnic. Motivarea / mobilizarea acțiunii poetice

Energy in (e)motion - Stellar wind

trebuie să reprezinte dinamizatorul culturii. Apollinaire subliniază acum caracterul agonal, competitiv al întâlnirii dintre savant și scriitor, această apropiere dintre ei fiind fructificată la maximum de însuși poetul *Caligramelor* – „et moi aussi je suis peintre”, și eu pot fi pictor, pare că răspunde poetul prietenilor săi cubiști în sloganul care a fost inițial gândit să dea titlul volumului dedicat pictorilor cubiști. Acțiunea celor două comunități creatoare, poeți și matematicieni, nu se exclude, nu trebuie să fie divergentă, dimpotrivă, ideologia utopică romantică, în viziunea expusă de Saint-Simon sau Olinde Rodrigues, capătă acum o valoare pur pragmatică, justificată în scrierile lui Apollinaire, în corespondența acestuia, dar și în poemele sale: „de vreme ce legendele s-au realizat mai toate, și cu prisosință, e obligația poetului să imagineze altele noi, pe care apoi inventatorii să le poată la rândul lor înfăptui. Spiritul nou pretinde să ne impunem astfel de sarcini profetice. Iată de ce veți descoperi o urmă de profecie în majoritatea operelor concepute în spiritul nou. Divinele jocuri ale vieții și imaginației lasă drum liber unei activități poetice cu desăvârșire noi. Căci poezie și creație sunt unul și același lucru: nu trebuie să-l numim poet decât pe acela care nașcocește, care creează bucurii, fie ele chiar greu de suportat. Poți fi poet în orice domeniu: e destul să fii aventuros și să ieși în întâmpinarea descoperirii” (p.179). Poetul-savant și savantul-poet devin acum categorii sinonimice operabile. Newton este considerat un poet printre fizicieni. Modul în care el ajunge la adevărurile experimentate de fizica mecanică este unul specific revelațiilor poetice, intuiția și curajul descoperirii nu sunt doar apanajul științelor, mai degrabă țin de spiritul ludic, experimental-naiv al poetului. Acum raportul de forțe se schimbă și Apollinaire îl situează pe poet în fruntea avangardei intelectuale, profecția este atributul celor care au vocație poetică (sunt înzestrați cu *mania*, posesori ai *daimonului*, potrivit concepției platonice), nu atât teoretică. Spirite libere, visătoare, poeții vor deschide calea viitorului, ei descoperă ineditul, ei ne surprind, uneori producând șocul. Surpriza se traduce prin termeni ce aparțin acestei paradigme a noului, dar nu mai puțin a noutății în expresie, nu doar în substanță. Clarviziunea și temeinicia exercițiului lor profetic, eroismul exprimării și perseverența sunt trăsăturile ce definesc figura poetului *spiritului nou*. Apollinaire conturează profilul viziionarului secolului XX, experimentator și bard în același timp, rescriind de fapt mitologia romantică și modernistă a *poetilor-profeti* și *revoluționari*. Dacă semnul elecțiunii vine pe filiera romantismului înalt, viziionar și mistic, semnul anarhismului derivă de la Rimbaud și Lautréamont: „Poeții nu sunt doar oamenii frumosului. Ei sunt și, mai ales, oamenii adevărului, în măsura în care acesta permite accesul în necunoscut; astfel încât surpriza, imprezibilul constituie unul din principalele resorturi ale poeziei de azi. Cine ar cuteza să spună că, pentru cei cu adevărat demni

de extaz, noul nu e și frumos? Ceilalți se vor grăbi să înjosească această noutate sublimă, pentru ca rațiunea să pună mai bine stăpânire pe ea; (...) Prin chiar natura acestor explorări, și fiindcă el cel dintâi pătrunde în lumea nouă, poetul e singur” (p.180).

Rolul poetului-profet – așa cum apare el în teoria lui Apollinaire – este de a surprinde insesizabilul, de a dezvălui ceea ce se ascunde sub crusta banalului cotidian, de a dezvălui noul în ceea ce pare vechi. Urmând cu tenacitate crezul său, poetul își propune să ne uimească prin caracterul inovator al limbajului, să deranjeze simțul comun, gustul conformist și mercantil („Ce poate fi mai machiavelic decât semnul util și totodată înfricoșător al banului? Ei bine, cei care l-au născocit pălesc în fața poetului...”). Altelalți al poeziei viziionare este să provoace și să întrețină mai departe setea descoperirilor unei geografii fără repere convenționale. Programatismul „*Spiritului nou...*” ajunge să se contamineze de la manifestele *fin-de-siècle* umaniste, unanimiste, dar mai ales de la patosul specific epistolelor viziionarului Rimbaud, metoda de cunoaștere a lumii pare că rescrie tehnica adolescentului clarvăzător, „marele savant” al limbajului care ajunge la exprimarea fulgurantă a necunoscutului. Iată cum face Apollinaire intertext cu scrisoarea deja amintită: „Prin ei veți pătrunde, *vii și pe deplin lucizi, în lumea nocturnă și închisă a viselor. În spațiile care zvâcnesc tainic deasupra capetelor noastre. În universurile, care aproape sau departe, se rotesc în jurul aceluiași punct din infinit pe care îl purtăm în noi*. Toate minunățiile făurite până acum de om, și invențiile contemporane de care suntem atât de mândri, vor părea o joacă de copii pe lângă cele ale viitorului” (p.180, subl. ns).

Bibliografie

Apollinaire, Guillaume – *Scrieri alese. Guillaume Apollinaire*, ediție alcătuită și îngrijită de Virgil Teodorescu, cuvânt înainte de Vasile Nicolescu, Editura Univers, București, 1971;

Ferry, Luc – *Homo aestheticus*, Meridiane, București, 1997;

Jeudy, Henry Pierre – *Corpul ca obiect de artă*, Editura Euro-Song & Books, 1998;

Russell, Charles – *Poets, Prophets and Revolutionaries*, The Literary Avant-Garde from Rimbaud through;

Postmodernism, Oxford University Press, New York, 1985, chapter III „The Poets of Time: Apollinaire and the Italian Futurists”;

Raymond, Marcel – *De la Baudelaire la suprarealism*, Univers, București, 1985;

Vattimo, Gianni – „Progresul: *Europa sau modernitatea*”, în *Spiritul Europei – Cuvinte și lucruri*, coord. de Antoine Compagnon și Jacques Seebacher, vol. II, Polirom, Iași, 2002, p. 203-213.

